

Sağlam, H. İ., Hayal, M. A. (2015). Sınıf öğretmenlerinin “insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi” dersinin ilkökul 4. Sınıfta yer almasına ilişkin görüşleri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(1), 207-217.

Geliş Tarihi: 10/07/2014

Kabul Tarihi: 05/04/2015

SINIF ÖĞRETMENLERİNİN “İNSAN HAKLARI, YURTTAŞLIK VE DEMOKRASİ” DERSİNİN İLKOKUL 4. SINIFTA YER ALMASINA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ*

Halil İbrahim SAĞLAM**

Mehmet Akif HAYAL***

ÖZET

Bu araştırmanın amacı sınıf öğretmenlerinin “insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi” dersinin ilkökul 4. sınıfta yer almasıyla ilgili görüşlerini incelemektir. Araştırmanın çalışma grubunu 2013-2014 eğitim öğretim yılında Sakarya ilinde görev yapan 14’ü kadın, 9’u erkek olmak üzere toplam 23 sınıf öğretmeni oluşturmaktadır. Araştırma, nitel araştırma desenlerinden olgubilim deseni kapsamında yürütülmüştür. Sınıf öğretmenlerinin görüşlerini derinlemesine ortaya çıkarmak amacıyla nitel veri toplama araçlarından yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formundaki soruların kapsam geçerliği için alanla ilgili iki uzmanın görüşüne başvurulmuş ve gelen öneriler doğrultusunda gerekli düzeltmeler yapılmıştır. Ayrıca, sınıf öğretmenlerinin görüşme formundaki soruları anlayıp anlamadıklarını kontrol etmek için beş sınıf öğretmeniyle yapılan görüşme sonucunda forma son şekli verilmiştir. Sınıf öğretmenlerinden elde edilen veriler içerik analizi yöntemine tâbi tutularak çözümlenmiştir. Araştırmada sınıf öğretmenlerinin 16’sının (%70) “İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi” dersinin bağımsız bir ders olarak ilkökul 4. sınıfta yer alması gerektiğini düşündüğü; 18’inin (%78) “İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi” kapsamındaki konuların “Sosyal Bilgiler” dersiyle bütünleştirilmesi gerektiğini düşündüğü sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen veriler literatür ışığında tartışılmış ve önerilere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal bilgiler, insan hakları, yurttaşlık, demokrasi.

THE VIEWS OF CLASS TEACHERS ON THE INCORPORATION OF HUMAN RIGHTS, CITIZENSHIP AND DEMOCRACY COURSES IN THE CURRICULUM OF FOURTH GRADERS

ABSTRACT

The purpose of the present study is to identify the views of class teachers on the incorporation of *human rights, citizenship and democracy* into the curriculum for fourth graders. The sample of the study is comprised of 23 class teachers (14 women and nine men) who worked in Sakarya, Turkey, during the 2013-2014 academic years. The study is conducted as a phenomenological model, which is one of the qualitative research method designs. The data were collected through semi-constructed interviews with the participants so as to provide an in-depth insight into class teachers’ views. The concept validity of the questions in the interview protocol is assessed by two specialists, and the necessary revisions are made accordingly. To finalize the protocol and to check whether the questions in the protocol are clear enough an interview with 5 teachers is conducted. The data were subject to content analysis. In conclusion, 16 of the participants (70%) said that *Human Rights, Citizenship and Democracy* should be included as a standalone course in the curriculum for fourth graders whereas 18 participants (78%) stressed that the subjects covered within the scope of the course should be integrated into *Social Studies*. The findings were discussed in reference to the literature and accompanied by implications.

Keywords: Social studies, human rights, citizenship, democracy.

*28-30 Nisan 2014 tarihleri arasında düzenlenen III. Uluslararası Sosyal Bilgiler Eğitimi Sempozyumu’nda sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

** Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sakarya. hsaglam@sakarya.edu.tr

*** Arş. Gör., Sakarya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sakarya. ahayal@sakarya.edu.tr

1.GİRİŞ

Bireyin topluma iyi ve nitelikli bir vatandaş olarak katılmasını sağlamak, devletin önemli görevlerinden biridir. Bu itibarla, okullarda bir taraftan bireyin toplumsallaşması sağlanırken diğer taraftan bir plan ve program dâhilinde vatandaşlık eğitimi verilmektedir (Taşkaya ve Akdağ, 2011). Vatandaşlık eğitimi bir ülkede eğitim sisteminin genel amacı olmakla birlikte, okul programları içinde bu görev daha çok sosyal bilgilere düşmektedir (Doğanay, 2004). Sosyal Bilgiler, bireyin toplumsal varoluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olması amacıyla; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimlere ve vatandaşlık bilgisi konularını yansıtan; öğrenme alanlarının bir ünite ya da tema altında birleşmesini içeren; insanın sosyal ve fiziki çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği; toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir ilköğretim dersi (MEB, 2005) biçiminde tanımlanmış, sosyal bilgilerin vatandaşlık bilgisi konularını yansıttığına vurgu yapılmıştır.

Vatandaşlık eğitimi milli birlik ve beraberliğin sağlanmasında dayanışmanın önemini vurgularken, hukuk kuralları ile toplumsal yaşamı düzenleyici kuralları tanıtır ve benimsenmesini sağlar. Ayrıca, bir arada yaşamayı kolaylaştıran, uyumu sağlayan hoşgörü, uzlaşma, iç disiplin ve toplumun iyiliğini düşünme gibi değerlere atıfta bulunur (Akbaş, 2011). Birçok ülkenin eğitim sisteminin en temel amacı iyi vatandaş yetiştirmektir (Duman, Karakaya ve Yavuz, 2001). Türkiye’de, vatandaşlık ve insan hakları eğitimine yönelik farklı zamanlarda farklı uygulamalar olduğu bilinmektedir. Vatandaşlık ve insan hakları eğitimi bazen bir ders niteliğinde bazen de dersler içerisinde dağıtılmış bir şekilde program şeklinde düzenlenmiştir (Taşkaya ve Akdağ, 2009). 1926, 1936 programlarında *Yurt Bilgisi*, 1948 programında *Yurttaşlık*, 1968’den sonra *Vatandaşlık Eğitimi* adı ile yer almıştır. 1995-1996 eğitim öğretim yılında *Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi* dersi adı altında ilköğretim 8. sınıflarda okutulmaya başlanmış, 1997-1998 eğitim öğretim yılından itibaren 7. ve 8. sınıflarda haftada bir saat olacak şekilde düzenlenmiş; 2005 yılında yapılan eğitim reformuyla birlikte programdan kaldırılmış (Elkatmış, 2012; Tezgel, 2008; Gömleksiz ve Kılınç, 2013), 2005-2006 eğitim öğretim yılından itibaren *İnsan Hakları ve Vatandaşlık* ara disiplini adıyla ilköğretimde yer almıştır. Ayrıca, 2010-2011 eğitim öğretim yılında 8. sınıflarda haftada bir ders saati olacak şekilde “Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi” adı ile yeniden düzenlenen ve ilk yıl seçmeli ders olarak okutulan ders, 2011-2012 öğretim yılında zorunlu ders haline getirilmiş ve ardından uygulamadan kaldırılmıştır. 30 Mart 2012’de kademele geçişle ilgili yasal düzenlemenin ardından yeni bir kararla 4. sınıflarda haftada iki ders saati olacak şekilde “İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi” adıyla yer verilmiştir.

İnsan Hakları ve Vatandaşlık ile ilgili konular 1. sınıftan itibaren bir ara disiplin olarak ele alınmış ve ilgili kazanımlara ilköğretim 1., 2. ve 3. sınıflarda Hayat Bilgisi; 4., 5., 6. ve 7. sınıflarda Sosyal Bilgiler derslerinde yer alan kazanımlarla ilişkilendirilmiştir. Ayrıca, diğer derslerde ders içi ve ara disiplin kazanımlarında vatandaşlık ve insan hakları eğitimine yönelik kazanımlar bulunmaktadır (Taşkaya ve Akdağ, 2009). *İnsan Hakları ve Vatandaşlık* ile ilgili kazanımların erken yaşlardan itibaren öğrencilere kazandırılmak istenmesi önemli olmakla birlikte tarihsel süreç içerisinde yaşanan onca değişiklikler dikkati çekmektedir. Bu durum; İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi dersi kapsamındaki konuların hangi adla, hangi sınıfta ve nasıl verilmesi gerektiğine

ilişkin yaşanan belirsizliğin bir sorun olarak ele alınmasını gerekli kılmış ve sınıf öğretmenlerinin “*İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi*” dersinin ilkökul 4. sınıfta yer almasına ilişkin görüşlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Ayrıca, “*İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi*” dersine ilişkin betimsel veriler ortaya konulduktan sonra sınıf öğretmenlerinin, adı geçen dersin bağımsız bir ders mi, sosyal bilgilerle bütünleştirilmiş bir ders mi olması gerektiğine ilişkin görüşleri öğrenilmek istenmiştir.

2.YÖNTEM

Araştırma, nitel araştırma desenlerinden biri olan olgubilim (fenomenoloji) deseni kapsamında yürütülmüştür. Belli bir olguya ilişkin bireysel algıların veya perspektiflerin ortaya çıkarılmasının ve yorumlanmasının amaçlandığı çalışmalar genellikle olgubilim olarak tanımlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2011).

2.1 Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubunu, 2013-2014 eğitim öğretim yılında Sakarya ilinde görev yapan 14’ü kadın 9’u erkek olmak üzere toplam 23 sınıf öğretmeni oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan sınıf öğretmenlerinin kişisel özellikleri Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1.

Araştırmaya Katılan Sınıf Öğretmenlerinin Kişisel Özellikleri

Değişken		f	%
Cinsiyet	Kadın	14	61.0
	Erkek	9	39.0
Okuttuğu sınıf	1.Sınıf	3	13.0
	2.Sınıf	7	30.5
	3.Sınıf	6	26.0
	4.Sınıf	7	30.5
Mesleki kıdem	1-5 yıl	8	35.0
	6-10 yıl	3	13.0
	11 yıl ve üstü	12	52.0

Tablo 1’de görüldüğü gibi araştırmaya 14’ü (% 61) kadın, 9’u (%39) erkek olmak üzere toplam 23 sınıf öğretmeni katılmıştır. Sınıf öğretmenlerinin 3’ü (%13.0) 1. sınıf, 7’si (%30.5) 2. sınıf, 6’sı (%26.0) 3. sınıf ve 7’si (%30.5) 4. sınıf okutmakta; 8’i (%35) 1-5 yıl; 3’ü (%13) 6-10 yıl; 12’si (%52) 11 yıl ve üstü mesleki kıdeme sahip olduğu görülmektedir.

2.2. Veri Toplama Aracı

Araştırmada öncelikli olarak konu ile ilgili literatür taraması yapılmış, yapılan çalışmalardan da yararlanılarak yarı yapılandırılmış görüşme formu geliştirilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşmede sorular önceden belirlenir ve bu sorularla veriler toplanmaya çalışılır (Karasar, 2005). Araştırmacılar tarafından hazırlanan görüşme formunda yer alan sorular sınıf öğretmenlerinin “insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi” dersine ilişkin görüşlerini açığa çıkaracak nitelikte yapılandırılmıştır. Görüşme formundaki soruların kapsam geçerliği için alanla ilgili iki uzmanın görüşüne başvurulmuş ve gelen öneriler doğrultusunda gerekli düzeltmeler yapılmıştır. Ayrıca, görüşme formundaki soruların anlaşılabilirliğini beş sınıf öğretmeni ile görüşülerek kontrol edilmiş ve forma son şekli verilmiştir. Görüşme formunda;

“İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi” dersinin bağımsız bir ders olarak ilkököl 4. sınıfta yer almasını doğru buluyor musunuz? Neden? “İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi” kapsamındaki konuların “Sosyal Bilgiler” dersiyle bütünleştirilmesini doğru bulur musunuz? Neden? şeklindeki sorulara yer verilmiştir.

2.3. Verilerin Analizi

Olgubilim araştırmalarında veri analizi, yaşamları ve anlamları ortaya çıkarmaya yöneliktir. Bu amaçla yapılan içerik analizinde verinin kavramsallaştırılması ve olguyu tanımlayabilecek temaların ortaya çıkarılması çabası vardır. Sınıf öğretmenlerinden elde edilen veriler içerik analizine tabi tutularak çözümlenmiştir. İçerik analizinde temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. Betimsel analizde özetlenen ve yorumlanan veriler, içerik analizinde daha derin bir işleme tabi tutulur ve betimsel bir yaklaşımla fark edilemeyen kavram temalar bu analiz sonucu keşfedilebilir. Bu amaçla toplanan verilerin önce kavramsallaştırılması, daha sonra da ortaya çıkan kavramlara göre mantıklı bir biçimde düzenlenmesi ve buna göre veriyi açıklayan temaların/kategorilerin saptanması gerekmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Kodlardan yola çıkarak verileri, genel düzeyde açıklayabilen ve kodları belirli kategoriler altında toplayabilen temaların bulunması gerekmektedir. Temaların bulunması için önce kodlar bir araya getirilir ve incelenir. Kodlar arasındaki ortak yönler bulunmaya çalışılır. Bu aşamada ortaya çıkan temalar daha genel bir olguya işaret eder. Bu olguya ilişkin kodların bir araya getirilmesi ve aralarında anlamlı ilişkiler kurulması mümkün olabilir. Tematik kodlama için ilk aşamada, ortaya çıkan kodların benzerlik ve farklılıklarının saptanması ve buna göre birbiriyle ilişkili olan kodları bir araya getirebilecek türden temaların belirlenmesi gerekir (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Veriler araştırmacılar tarafından ayrı ayrı değerlendirilerek kodlanmış ve kodlamalar arasındaki tutarlılık .88 olarak tespit edilmiştir. $Güvenirlilik = Görüş Birliği / Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı$ formülüyle hesaplanmıştır (Miles ve Huberman, 1994). Araştırmada sonuçlar rapor edilirken doğrudan alıntılara yer verilmiştir. Alıntıların aktarılmasında sınıf öğretmenlerine 1’den 23’e kadar verilen numaralar kod numarası olarak kullanılmış ve Ö1 (sınıf öğretmeni 1), Ö2 (sınıf öğretmeni 2) şeklinde gösterilmiştir.

3.BULGULAR

Bu bölümde öğretmenlerin görüşlerinden doğrudan alıntılar yapılmış, temalara/kategorilere ve elde edilen kodlara yer verilmiştir.

Tablo 2.

“İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi” Dersine İlişkin Betimsel Veriler

İnsan Hakları Yurttaşlık ve Demokrasi dersi;	Cevap	f	%
Bağımsız bir ders olmalıdır	Evet	16	70
	Hayır	7	30
Sosyal Bilgilerle bütünleştirilmelidir	Evet	18	78
	Hayır	5	22

Tablo 2 incelendiğinde araştırmaya katılan sınıf öğretmenlerinin 16’sı (%70) *İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi* dersinin bağımsız bir ders olarak ilkököl 4. sınıfta yer alması gerektiğini düşünürken, 7’si (%30) bağımsız bir ders olmasına karşı çıktığı; 18’i (%78) İnsan Hakları Yurttaşlık ve Demokrasi dersinin Sosyal Bilgilerle bütünleştirilmesi gerektiğini düşünürken, 5’i (%22) sosyal bilgilerle bütünleştirilmemesi gerektiğini düşündükleri görülmektedir.

Tablo 3.

Sınıf Öğretmenlerinin, “İnsan Hakları, Yurttaşlık Ve Demokrasi” Dersinin Bağımsız Bir Ders Olarak İlkokul 4. Sınıfta Yer Almasına İlişkin Görüşleri

Temalar	Kodlar	f
Bağımsız bir ders	Vatandaşlık bilinci	13
	Toplumsal bilinç	5
Bütünleştirilmiş bir ders	Toplulaştırma	4
	Konuların soyutluğu	3

Tablo 3’te araştırmaya katılan sınıf öğretmenlerinin, “İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi” dersinin bağımsız bir ders olarak ilkokul 4. sınıfta yer almasına ilişkin görüşlerini *bağımsız bir ders* ve *bütünleştirilmiş bir ders* temaları altında incelenmesi mümkündür. Sınıf öğretmenlerinin *bağımsız bir ders* temasına ilişkin görüşlerine; “Demokrasi, insan hakları vb. kültürünün oluşumu açısından uygun bulmaktayım. Ancak bunlar sadece bilgisel süreç olarak kullanılırsa, kavram öğretme vb. faydalı olmayacağını belirtmek isterim [Ö2].” “Toplama, çıkarma her yaşta öğrenilebilir ama bu kavramlar küçük yaşlarda kavratılmazsa ileride çok çok zor kazanılabilir [Ö3].” “İnsan haklarının, demokrasinin daha alt sınıflarda öğrencilere verilmesi ama uygun kazanımlarla kazandırılması gerektiğine inanıyorum [Ö4].” “Ders olarak okutulabilir. Ancak bu yaş grubu çocuklar öncelikle “yurttaşlık” adı altında “vatan, millet, mukaddesat, milli ve manevi değerler” konularında yeteri kadar bilgilendirilmeli. Ayrıca insan hakları ve demokrasi konuları düzeye uygun halde anlatılmalı, öz değerlerden taviz verilmemeli. Kendimiz olduğumuz unutulmamalı. Demokrasi, insan hakları adına abuk sabuk görüşler yerine bu konuların gerçekten hakkını veren milli ve manevi dinamiklerin fikirleri önemsetilmeli [Ö6].” “Ağaç yaş iken eğilir. Küçük yaşlardan itibaren insan hakları, demokrasi ve yurttaşlık eğitiminin verilmesi toplumsal yaşam açısından olumlu buluyorum [Ö8].” “Öğrenciler kendi temel haklarını, duygu ve düşüncelerini özgürce aktarabilmeyi, başkalarının düşüncelerine saygı göstermeyi erken yaşta öğrenmeliler [Ö14].” “İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasi’ olgularının erken yaşta çocukların zihinlerinde tam manasıyla oturtulması gerektiğini düşünüyorum [Ö16].” “İnsan haklarını, yurttaşlık ve demokrasi kavramını küçük yaşta öğrenmelerini sağlamanın önemli olduğunu düşünüyorum [Ö19].” “Çocuk küçük yaştan itibaren kendi seviyesinde öğrenirse ileri sınıflarda bu derste zorlanmaz [Ö21].” “Bazı hakların küçük yaşlarda verilmesini uygun buluyorum [Ö22].” “Yeni neslin haklarını bilen aynı zamanda başkalarının da haklarını gözeten, demokrasi kavramını içselleştirerek bilinçli bireyler olarak yetişmesi adına bu dersin bağımsız bir ders olarak 4. sınıfta okutulmasında fayda olacağını düşünüyorum [Ö15].” “Sosyal bir varlık olan insanın toplum hayatına hazırlandığı aynı zamanda da sosyal bir ortam olan ilkokulda bu dersi alması çok önemli [Ö10].” “Her bireyin vatandaşlık sorumluluklarını yerine getirme konusunda yol ve yöntem öğretmesi açısından gerekli bir ders [Ö12].” “Doğru buluyorum. Çünkü sosyal bilgiler dersinde insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi kavramlarının yeterince üzerinde durulmadığını ve ayrıntılı olarak ele alınmadığını düşünüyorum [Ö13].” “İnsan haklarını, yurttaşlık ve demokrasi kavramını küçük yaşta öğrenmelerini sağlamanın önemli olduğunu düşünüyorum [Ö19].” “Vatanını ve milletini seven, vatandaşlık kavramını tam anlamıyla kavrayan ve etkili bir vatandaşın sahip olduğu hakları, görev ve sorumlulukları bilen bireyler yetiştirmek için bunun ayrı bir ders olarak okutulmasını daha yararlı buluyorum [Ö13].” “İkinci olarak da yurttaşlık, milletçilik, fikrinin benimsetilmesi gerektiği kanısındayım. Maalesefki milletimizde “Bunu yapsa yapsa Türk

yapar” mantığı yaygınlaştı. Bir insanın kendi milletini bu kadar kötülemesi doğru olmaz [Ö23].” ifadeleri örnek olarak verilebilir.

Sınıf öğretmenlerinin, bütünleştirilmiş bir ders temasına ilişkin görüşlerine; “3 ve 4. sınıf ders programında Hayat Bilgisi dersi kapsamında zaten bu kavramlar üzerinde duruluyor. Aslında bu kavramlar çocuklara gerçekten kazandırılması gereken önemli kavramlar. Ancak şahsi fikrim Hayat Bilgisi dersi kazanımlarına bu kavramların daha fazla yer verilmesidir [Ö1].” “İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasi konulu bir dersin olmasına gerek yoktur. Mevcut sosyal bilgiler dersinin varlığı bu konuda yeterli olacaktır. Bu anlamda içerik genişletilebilir [Ö5].” “Sosyal bilgiler dersi içerisinde bu konuya yeteri kadar zaman ayrılırsa yeterli olur diye düşünüyorum [Ö7].” “4. sınıf öğrencilerini biraz daha görsel ve somut konuları daha rahat kavrayabiliyorlar. 5. sınıfta veya 6. sınıfta olması daha uygun olur, düşünmeye başladıkları zamanda olmalı [Ö17].” “Doğru bulmuyorum. Çünkü 4. sınıftaki bir öğrencinin daha tam soyuta geçemediğini bilişsel gelişiminin bu yaş itibarıyla tam olarak soyutu kavramaya uygun olmadığını biliyoruz [Ö18].” “Sosyal Bilgiler dersi içinde hissettirebilir. Ayrıca öğrenciler için soyut olduğunu düşünüyorum. Bu konu 4. sınıfta etkinliklerle hissettirebilir [Ö20].” ifadeleri örnek olarak verilebilir.

Tablo 4.

Sınıf Öğretmenlerinin, “İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi” Dersi Konularının “Sosyal Bilgiler” Dersiyile Bütünleştirilmesine İlişkin Görüşleri

Temalar	Kodlar	f
Disiplinlerarası	Konuların kaynaştırılması	11
	Ara disiplin olması	2
	Ünite olarak yer alması	2
Tek konulu disiplin	Dersin verimliliği	3
	Zaman yetersizliği	2

Tablo 4’te araştırmaya katılan sınıf öğretmenlerinin, “İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi” dersi konularının “Sosyal Bilgiler” dersiyle bütünleştirilmesine ilişkin görüşlerinin *disiplinlerarası* ve *tek konulu disiplin* temaları altında incelenmesi mümkündür. Sınıf öğretmenlerinin, *disiplinlerarası* temasına ilişkin görüşlerine; “*İnsan Hakları Yurttaşlık ve Demokrasinin bir ders olarak değil, Sosyal Bilgiler dersi çerisinde verilmesi çocukların öğrenim düzeyleri açısından daha uygundur [Ö1].*” “*Demokrasi deyin, insan hakları deyin, yurttaşlık deyin, bunların çatısı olarak “kul hakkını” koyun, kişilere bunları küçük yaşlarda kavratalım. Doğuştan sahip olduğumuz ve saygı göstermemiz gereken konulardır. Bütün derslerde ilişkilendirilmeli, okutulmalı ve kavratılmalı. Artık demokrasiden geriye dönüş yoktur [Ö3].*” “*Alan olarak ikisi de insanı baz aldığı için bütünleştirilmesinde sıkıntı olduğunu düşünmüyorum [Ö2].*” “*Eğer ayrı bir ders olarak okutulmazsa kesinlikle Sosyal Bilgiler dersiyle bütünleştirilebilir [Ö4].*” “*Sosyal Bilgiler dersinin içeriği zaten çok yoğun değil bu konular Sosyal Bilgiler dersi içeriğine eklenebilir [Ö5].*” “*Kısmen. Sonuçta bu kavramlar sosyal hayatın içinden olduğu için bu derste ayrı bir ünite adı altında verilebilir [Ö6].*” “*Bir ders yılı boyunca ayrı bir ders halinde okutulmasının fazla ve sıkıcı olacağını düşünüyorum [Ö7].*” “*Her ikisi birbirini tamamlayan unsurlardır [Ö8].*” “*Ayrı bir ders olarak verilecek kadar kapsamlı olduğunu düşünmüyorum. Sosyal Bilgiler dersi içerisinde ünite olarak yer alması yeterli [Ö12].*” “*Doğru buluyorum çünkü ‘Sosyal Bilgiler’ dersi insan hakları, yurttaşlık, demokrasi gibi kavramlar sık sık kendi içerisinde anlatmaktadır [Ö14].*”

“Bahsedilen kavramların Sosyal Bilgiler’ dersiyle bütünleştirilmesinin yanlış olmayacağını çünkü bu kavramların sosyal bilgiler dersinin içeriğiyle ters düşmeyeceğini düşünüyorum [Ö16].” “Sosyal bilgiler dersinde zaten buna yakın konular var. Bunlarla bütünleşerek bunlarla bütünleşerek yapılması uygun olabilir [Ö17].” “Evet buluyorum. Çünkü sosyal bilgiler dersinin amaç ve kazanımlarına da uygun olacaktır [Ö18].” “Sosyal bilgilerle birlikte verilmelidir. Yurttaşlıkta demokrasi kavramı da günlük hayatta karşımıza çıkan kavramlardır. Bunu soyutlamak yerine çocukların günlük yaşamlarına yerleştirmeliyiz. Sosyal bilgiler dersi öğrenciler tarafından sevilen bir ders olduğu için bu kavramlar derse girmelidir [Ö20].” “Bu konular zaten Sosyal Bilgiler dersiyle ilgilidir. Ben ilkokulda yurttaşlık dersi okuduğumu hatırlıyorum. O zaman ki eğitimde bile bu konular vardı [Ö21].” ifadeleri örnek olarak verilebilir.

Sınıf öğretmenlerinin, tek konulu disiplin temasına ilişkin görüşlerine; “Yanlış buluyorum. Çünkü, sosyal bilgiler dersi kazanımlarının fazla olması. Öğrencilere bu konularla ilgili detaylı ve yeterince bilgi verilemiyor. Öğrenciler günlük yaşamda insan hakları, demokrasi, yurttaşlık konularıyla ilgili uygulama alanı bulamıyor [Ö9].” “Tabii ki sosyal bilgiler konuları ile zaman zaman bütünleştirilebilir. Çünkü konular birbirinden bağımsız değil. Fakat sosyal bilgiler dersinde bu konuya ayrıntılı yer verilmediği için sadece sosyal bilgiler dersinde ele alındığında çok da verimli olmuyor [Ö13].” “Bu dersin bağımsız bir ders olarak yer almasının, herhangi bir dersle bütünleştirilmesinden daha faydalı olacağını düşünüyorum [Ö15].” “İnsan hakları yurttaşlık ve demokrasi bir konu olacak kadar basit değil. 4.sınıftan itibaren anlatıklarını çok önemserler. Böylesine önemli konu küçük yaşta çocuğa işlenmeli [Ö23].” ifadeleri örnek olarak verilebilir.

4. SONUÇ VE TARTIŞMA

Araştırma sonucunda sınıf öğretmenlerinin *İnsan Hakları Yurttaşlık ve Demokrasi* dersinin bağımsız bir ders olarak ilkokul 4. sınıfta yer almasını dörtte üçüne yakını doğru, dörtte birinden fazlası yanlış bulduğu görülmüştür. Er, Ünal ve Özmen (2013), yaptıkları araştırmada katılımcıların dörtte birinin vatandaşlık ve demokrasi kavramları ile erken tanışması gerekçesiyle adı geçen dersin ilkokul 4. sınıfta yer alınmasını olumlu karşılarken; katılımcıların büyük bir kısmının bu dersin demokratik değer ve becerilere öncelik veren bir anlayışla hazırlanması gerektiğini ve 6., 7. ve 8. sınıfta okutulmasının daha uygun olacağı sonucuna ulaşmışlardır. Bu sonuçlar *İnsan Hakları Yurttaşlık ve Demokrasi* dersinin hangi sınıfta, hangi adla yer alması gerektiği konusundaki belirsizliği gidermeye yetmediğini göstermektedir. Bu durum adı geçen dersin tarihsel süreç içerisindeki geçmişiyle de uygunluk göstermektedir.

Araştırmada sınıf öğretmenlerinin, “İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi” dersi konularının “Sosyal Bilgiler” dersiyle bütünleştirilmesini daha çok tercih ettikleri görülmüştür. Sınıf öğretmenlerinin dörtte üçünden fazlası bütünleştirilmesini, dörtte birinden azı bütünleştirilmemesini istemektedirler. Bu sonuç, MEB’in (2005) Sosyal Bilgiler dersinin vatandaşlık bilgisi konularını yansıttığı yönündeki tanımıyla ve Öztürk’ün (2009), “sosyal bilgileri disiplinlerarası ve bütünleşme kavramları özetlemektedir” yönündeki görüşüyle örtüşmektedir. Sosyal bilgiler, sosyal bilimlerden seçilmiş konuların yanında vatandaşlık bilgisi konularını da yansıtmakta ve *İnsan Hakları ve Vatandaşlık* ara disiplini ile de ilişkilendirilmektedir. Gürbüz ve Gündüz

(2011) araştırmalarında, ilköğretim öğrencilerine demokrasi ve vatandaşlık unsurlarının öğretilmesi sadece vatandaşlık ve demokrasi eğitimi dersi ile değil diğer derslerle de yerine ve konusuna göre bu unsurların üzerinde durulmasına ilişkin önerisi, vatandaşlık ve demokrasi konularının yalnızca bir derse sığdırılmayacak kadar önemli olduğunun bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Sadık ve Sarı (2012) yapmış olduğu çalışmanın sonucunda, öğrencilerin demokrasiyi özümsemeleri için okul ortamında demokrasinin yaşatılmasına, demokrasinin ne olduğu ile ilgili bilgilendirmeden çok demokratik tutum ve becerilerin kazandırılmasına önem verilmesi ve aktif öğrenme ortamlarının oluşturulması gerektiği belirtilmiştir.

5.ÖNERİLER

Araştırmanın bulguları ışığında şu önerilere yer verilebilir:

1. Araştırmada *İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi* dersi konularının sosyal bilgilerle bütünleştirilmesi daha çok tercih edilmiş olsa da bu konuda kararlı bir sonuç ortaya koymak mümkün görülmemektedir. Bu durum söz konusu dersin tarihsel gelişimiyle uyumludur. Ancak bu belirsizliğin ortadan kaldırılması amacıyla geniş katılımlı ve bütün paydaşların görüşlerini yansıtacak araştırmalar yapılabilir, çıkacak sonuca göre dersin geleceği ile ilgili karar verilebilir.
2. *İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi* dersi tarihsel süreç içerisinde farklı isimlerle farklı sınıflarda ve farklı saat olarak okutulmuştur. Bunun bazen kısa zaman aralıklarıyla yapılmış olması söz konusu dersle ilgili bir belirsizlik yaşadığını göstermektedir. Ayrıca 2005 programlarıyla birlikte *İnsan Hakları ve Vatandaşlık* ara disiplini adıyla başta Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler olmak üzere vatandaşlık kazanımları diğer derslerle ilişkilendirilmiştir. Bu durum farklı dersler aracılığıyla *insan hakları ve vatandaşlık* konularının pekiştirilmesini daha kolay sağlayabilir. Bu, McCowan'ın (2009); "aslında bütün eğitim bir bakıma vatandaşlık eğitimidir" yönündeki beyanıyla örtüşmektedir. Dolayısıyla yapılacak değerlendirmelerde *İnsan Hakları ve Vatandaşlık* ara disiplini göz önünde bulundurulabilir.
3. *İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi* dersi sadece ilkokul 4. sınıfta ve haftada iki saat olacak şekilde ders çizelgesinde yer almaktadır. Bu durum adı geçen derste yer alan kazanımların ilkokul 4'le sınırlı tutulduğunu ve süreklilik göstermeyeceği biçiminde yorumlanabilir. *İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi* dersinin konuları sosyal bilgiler dersinin konularıyla bütünleştirilmesi sağlanarak sosyal bilgiler dersinin haftalık ders saati artırılabilir.

KAYNAKÇA

- Akdağ, H. ve Taşkaya, M. S. (2011). Vatandaşlık ve insan hakları eğitiminin sosyal bilgiler öğretimindeki yeri. *Sosyal bilgilerin temelleri*, R. Turan ve K. Ulusoy (Ed), Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Doğanay, A. (2004). Sosyal bilgiler eğitiminin genel amaçları ne olmalıdır? *I. Sosyal Bilgiler Eğitimi Kongresi Bildirileri Kitabı*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Duman, T., Karakaya, Y. ve Yavuz, N. (2001). *Vatandaşlık bilgisi*. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Elkatmış, M. (2013). 1998 vatandaşlık ve insan hakları eğitimi programı ile 2010 vatandaşlık ve demokrasi eğitimi programlarının karşılaştırılması. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14 (3), 59-74.
- Er, H., Ünal, F. ve Özmen, C. (2013). 8. sınıf vatandaşlık ve demokrasi eğitimi dersinin 4. sınıfa alınmasına ilişkin görüşler üzerine bir araştırma. *International Journal of Social Science*, 6(8), 179-196.
- Gömleksiz, M. N. ve Kılınç H. H. (2013). Vatandaşlık ve demokrasi eğitimi dersi kazanımları ölçeğinin geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Turkish Studies*, 8 (12), 555-568.
- Gürbüz, G. ve Gündüz, S. (2011). İlköğretim okulu öğrencilerinin demokrasi unsurları ile ilgili görüşleri: Bolu İli Gazipaşa İlköğretim Okulu Örneği. *Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi*, 3 (12), 17-30.
- Güven, S. (2011). Sosyal bilgiler dersinde vatandaşlık eğitimi ve vatandaşlık eğitiminde modeller. *Sosyal bilgiler öğretiminde yeni yaklaşımlar u*, R. Turan, ve H. Akdağ (Ed), Ankara: PegemA Yayıncılık.
- MEB, (2005). *İlköğretim sosyal bilgiler dersi 6. Ve 7. sınıflar taslak öğretim programı*, Ankara: Ders Kitapları Müdürlüğü Basımevi.
- McCowan, T. (2009). *Rethinking citizenship education: a curriculum for participatory democracy*, London: Continuum International Publishing Group.
- Miles, M. B. ve Huberman, A. M. (1994). *An expanded source book qualitative data analysis. (Second Edition)*. Thousand Oaks, California: Sage Publications.
- Öztürk, C. (2009). Sosyal bilgiler: Toplumsal yaşama disiplinlerarası bir bakış. *Sosyal bilgiler öğretimi*, C. Öztürk (Ed.), Ankara: Pegem A Yayınları.
- Sadık, F. ve Sarı, M. (2012). Çocuk ve demokrasi: ilköğretim öğrencilerinin demokrasi algılarının metaforlar aracılığıyla incelenmesi. *Uluslararası Cumhuriyet Eğitim Dergisi*, 1 (1), 48-62.
- Tezgel, R. (2008). *Yeni ilköğretim programlarında insan hakları vatandaşlık ve kentlilik eğitimi*. Ankara: Araştırma Yayınları.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (1999). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayınevi.

EXTENDED ABSTRACT

1. Introduction

It is one of the main duties of any government to make sure that its people can participate in society as good and qualified citizens. Therefore, schools not only attempt to enable individuals to get socialized but also teach them about citizenship in accordance with a particular plan and schedule (Taskaya and Akdag, 2011). Although citizenship education is the overall objective of the educational system in a given country, it generally falls to social studies to cover citizenship education in schools (Doganay, 2004). In addition to emphasizing the importance of interdependence to ensure national unity and solidarity, citizenship education introduces codes of law and rules governing social life, thereby attempting to make them adopted. Furthermore, it refers to tolerance, compromise, self-discipline and having social interests at heart, all of which are values that make coexistence easier and promote peace (Akbas, 2011). The fundamental goal of the educational system in many countries is to school good citizens (Duman, Karakaya and Yavuz, 2001). In Turkey, citizenship and human rights education has been subject to various practices over the course of the years. Sometimes, it has taken the form of a course; at other times, it has been arranged in a way integrated with other courses (Taskaya and Akdag, 2009). Educational attainments concerning *Human Rights and Citizenship* have been considered as part of a sub-discipline starting with the first grade. Although efforts to instill educational attainments concerning *Human Rights and Citizenship* into students are significant and welcomed, there have been a number of amendments and modifications in this respect. This requires that we need to consider it as a problem under what name, at which grade and how the subjects within the scope of *Human Rights, Citizenship and Democracy* should be covered and taught. In this context, the purpose of the present study is to identify the views of class teachers on the incorporation of *Human Rights, Citizenship and Democracy* into the curriculum for fourth graders.

2. Methodology

The present study was designed as a phenomenological model, a qualitative research method. Phenomenological studies attempt to reveal and interpret personal perceptions of and perspectives on a given phenomenon (Yildirim and Simsek, 2011). The sample of the study is comprised of 23 class teachers (14 women and nine men) who worked in Sakarya, Turkey, during the 2013-2014 academic years. Table 1 presents the personal characteristics of the participants.

3. Conclusion, Discussion and Implications

Nearly three-fourths of the participants agreed that *Human Rights, Citizenship and Democracy* should be incorporated as a standalone course into the curriculum for fourth graders whereas more than one quarter of the participants disagreed with the idea. In another study by Er, Unal, Ozman (2013), one quarter of the participants felt positive about the idea that the course should be incorporated into the curriculum for fourth graders so that they are enabled to encounter the concepts of citizenship and democracy early on in their educational life while the great majority of the participants noted that democratic values and skills should be given priority and the course should be taught in

grades 6, 7, and 8. Therefore, the finding of the present study fails to resolve the ambiguity regarding at which grade and under what name *Human Rights, Citizenship and Democracy* should be covered and taught.

A higher number of the participants emphasized that *Human Rights, Citizenship and Democracy* should be integrated with *Social Studies*. While more than three-fourths of them agreed on the idea of integration, less than one quarter of them disagreed. The finding is supported by MEB’s (2005) definition that *Social Studies* reflect subjects of citizenship education and by Ozturk’s (2009) idea that “social studies are summarized in the concepts of inter-discipline and integration.” In addition to subjects extracted from social sciences, *Social Studies* also refers to subjects of citizenship education; therefore, it is associated with the sub-discipline *Human Rights and Citizenship*. In their study, Gurbuz and Gunduz (2011) argue that components of democracy and citizenship should be taught to primary school students not only in classes of citizenship and democracy, but other courses should also focus on these components when appropriate. Their idea strongly suggests that subjects of citizenship and democracy are too important to fit into one single course.